श्रीसहजानंदस्वामिने नमः॥ अथ कविः प्रस्तुतत्वात्सूर्यास्तसमयश्रियं वर्णयति अथेति अथेति भिन्नोपक्र
मे मध्ये हारांतरे यो मणी सोम एपुनमस्तेन सन्निभे तुल्ये तरणौ सूर्ये एकतरस्मिन् भागे आद्यात् दिवान्तसिः ॥
ह्वसनं स्रस्तताम् विगतेवाप्ते सति द्यौर्व्योम द्यौ दिवौ क्लीबे स्त्रियामभ्रं व्योम पुष्करमंबरमित्यमरः परिह्रसाम ध्या
क्रान्तिक्रमेण चलां गत्वरीम् अमत्रांगभुग्नाद्यन्यामु कण्ठं चलाम् दिनश्रियं दिवसशोभाम् मौक्तिकावलिं हार
यष्टिकामिव अवहत् समुवाह इत्यन्तु पूर्वमुक्तम् ॥१॥ मध्येतितपनो भानुः भानुर्हंसः सहस्रांशुस्तपनः सविता

अथ मध्यमणौ तु सन्निभे विगलते द्यौरिव मौक्तिकावलिम् ॥ परिहृत्य चलां दिनश्रियं तरणौ स्रंसनमेकतोवहत् ॥१
मधुरश्मिकरैः पिपासितो भुवमेष्यन् परिपीय पद्मजम् ॥ अरुणं समुवाह विग्रहं तपनः क्षैब्यमुपेयिवानिव ॥
२॥ रविरित्यमरः पिपासितः पातुमिच्छा पिपासा सासंजाता स्येति तथोक्तः तृषितः सन् रश्मिकरैः रश्मय एव क
रहस्तास्तैः पद्मेषु जातं मधु मध्येव मधितिश्लिष्टरूपकं सुमकरंदमद्यमित्यर्थः मधुमद्ये पुष्परसे इत्यमरः ॥ प
रिपीय सम्यगास्वाद्य क्षैब्यं मत्तत्वम् मत्ते शौण्डोत्कटक्षीबा इत्यमरः उपेयिवान् प्राप्तवानिव सुलक्षा भुवं पृथि
वीम् एष्यन् प्राप्स्यन् इणगतावित्यस्मात् लृटः सद्वेति लृटः स्थाने सत्परपर्यायत्वाद्वादेशः अरुणं रक्तम् विग्रहं

देहम् समुवाह दधावित्यमरः यथा त्क्रटः क्षमायां लुंठनुरूपत्वेन द्रव्यादितिभावः सूर्यस्य क्षितिविलयनेऽस्त
मयद्वसागमः अत्र रूपकोत्प्रेक्षयोः सापेक्षत्वादंगांगिभावेन संकरः ॥२॥ अरुणायतीति नेत्रमकरे उष्मारुणायी
न्वताः कराः किरणा यस्य स तथोक्ते सूर्ये अरुणो रक्तो भवतीति अरुणायति अरुणायती स अरुणायन् तस्मिन्
लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् वा क्यषइतियरस्मैपदम् ततः लटः शत्रादेशः अतएव नेत्रगम्यतां चक्षुरीक्षणीयताम्
गतवति प्राप्तवति सति परितापः सर्वत्र प्रसृतस्तापः गां पृथ्वीम् ॥ विहायस्यत्का हरिहेतिमिवविदाहरेर्हेतिरायुधं

अरुणायति नेत्रगम्यतां गतवत्युष्मकरे विहायगाम् ॥ पततां हरिहेतिसंविदां परितापो हृदयान्युपासदत् ॥३॥
चक्रमित्यर्थः हेतिर्ज्वालांकुरायुधे इति वैजयंती समं विदंति ताम्नि ये षां ते तथोक्ता स्तेषां पततां पतत्रि पतत्त्रिपत
गपतत्सत्त्वरथांडजा इत्यमरः चक्रवाकपक्षिणामु संविद् युद्धे प्रतिज्ञायां संकेताचारनामसु इति केशवः हृदयानि
उपासदत् प्राप्तवान् अत्र क्षितौया हरगतिर्गोरंशोर्श्चुरश्मिसंबंध घत स्तापस्तादवक् चक्रवाक हृदयेषु विधुरता
योजनी सूर्यः तद्रूपवाग्मानंतरमेतस्या विर्भावात्माणवात्र संक्रान्त इत्यसभेदाध्यवसायेनोपदेशः अतएवं भेदेऽ
भेदरूपा तिशयोक्तिरलंकारः ॥३॥ तनुरिति भास्वति सूर्ये साग्निमज्जति अर्द्धास्तमिति सति सामित्वर्धे

जुगुप्समानः समरः नत्क्रित मूलपर्वतः मूलमधिष्ठानभूतः सूर्यः अस्तमत्रस्वामी पूर्वादिक् अन्यत्र पूर्वजनः
तेनैव उत्क्रितेस्य क्रेयेनस तथोक्तः पूर्वतर्ई सत्रात्यादित्यात्पश्चमा र्थेतसिः अतएवतनुरल्पकः पश्चिमे गगने ग
गनस्य पश्चाद्भागे अस्मत्र कुत्रचिदनुत्तमस्थाने युतसांद्रः युतो मिलितः अतएव सांद्रो निविडः अंशुसंचयः कि
रणव्रातः संश्रितलोकस्यात्र ध्वमते क्रमदैन्यत्रव क्रमः खेदस्तेन दैन्यं दिनत्वंयस्येति सइव नरराज अत्रोत्क्रि
तमूलत्वादि प्रकृतविशेषणसाहृप्यादप्रकृतसंश्रितलोकपतीतेः समासोक्तिः तत्रवक्तव्यस्यांशुसंचय

नवुरुत्क्रितमूलपूर्वतोयुतसांद्रो नरराजपश्चिमे॥ क्रमदैन्यइवांशुसंचयो गगने भास्वति सामिमज्जति॥४॥
तरणेः पिशुनारुणा रुचस्त्वरयंती प्रियकिंकरीरिव॥ गृहजालगता महादरं ददृशुः सायविभूषणं स्त्रियः॥५॥

स्याचेतनस्यापि पतीयमानेन चेतनेनाभेदाभिधानाद्दुःखितत्वोत्प्रेक्षेतिनयो रंगांगीभावेन संकरः॥४॥ तरणे
रिति पिशुनारुणाः पिशुनं कुंकुमं तद्वत् तेन अरुणा रक्ताः सायविभूषणे सायेसायंकालेयद्विभूषणं भूषणंत
स्मिन्नित्यर्थः सायन्नाह्लोत्राकारंतोग्रास्यः नतुमांतमव्ययम् त्वरयंतीः त्वरांत्रीघ्रत्वंकारयंतीः गृहजाल
गताः गृहाणां जालानि गवाक्षास्तानि गताः प्राप्ताः तरणेः सूर्यस्य द्युमणिस्तरणिर्मित्रश्चित्रभानुर्विरोचनः

समरः रुचः कांतीः कर्मभूताः प्रियंकिंकरीरिव प्रियस्यपतेः किंकर्यो दास्यस्ताइव स्त्रियः महादरं महान्गुरुः
आदरोयस्मिन् कर्मणि तद्यथा तथा ददृशुः प्रेक्षितवत्यः सायंकालिकभास्कररुचां पतिसंयोगज्ञापकत्वा
त्किंकरीवद्देवताकवनितानामादरोभवदिति सर्थः॥५॥ मृक्कितिः दिनानांवासराणां भर्ता स्वामी सूर्यः अस्तइति
गिरिस्तस्य अस्तस्य चरमक्ष्माभृदित्यमरः अग्निमाउच्चप्रदेशाभवायेसानवः शिखराणि तेषु येनाणखिनोत्ह
क्षास्तान् मृदवः कोमलाः अस्तेताम्रतराः अरुणायांसस्तैः करैरेवकरैः रश्मिपाणिभिरिति श्लिष्टरूपकम्॥

मृदुताम्रतरैर्दुनं करैरवलंब्याग्निमसानुशाखिनः॥ जगतीं व्यथिताम्नुनीरधिं दिनभर्तास्तगिरेर्गुकाननम्॥
६॥ चलपत्त्रिविरावसंकुलः समगाद्दोषसरागवर्जितः॥ परिपांडुरनुघ्नदग्धिलिर्दिवसांतः समतां दिनाद्दिना॥
७॥ वलिहस्तां वाच्य करारुसमरः दुतंशीघ्रं यथात्तथा अवलंब्य तस्य काननं नेतु नीरधिं नु जगतीं धरणीं तु अ
विशांतु विवेशानु विकल्पार्थेनु पृच्छायां विकल्पे चेसमरः तरणेर्निपतनपरिणाहएवावलोकितः निपतनं परि
णाहएवान्।लोकितः निपतनंतु कुत्र वास्याभवदितिनावबुध्यतेत्वरितत्वादिति भावः अंत्रतरणेर्निपतन
स्योरोप्यमाणास्य काननाद्युनेक विषयत्वेन संदेहात् संदेहालंकारः उत्प्रेक्षेतिकेचित्॥६॥ चलेति चलाः तस्त

तोऽभ्रमंतस्मृन्तेपत्रिणोविहंगास्तु तेषांविरावैः शब्दैः संकुलोव्याप्तः अथसिभवोयोरागोरक्तवर्णस्तेनवर्जि-
तः अथः शब्देनसंध्यामात्रंविलक्षितम् तेन औसमेतिसंधिवेलेसाह्निनाणप्रसयः असमथ्याकालाद्विजि-
तिवत्प्रसयः संध्याणगरहितइत्यर्थः एकत्वादर्शनादमत्रोदयाभावाच्चेतिभावः नविद्यतेऽग्रमदीधितिः सू-
र्योयस्मिन्सतथोक्तः परिपांडुः सर्वत्रशुभ्रः दिवसस्यांतः संध्याकालः दिनाद्दिनात्अहर्मुखेनसमतांतु-
ल्यताम् समगात्प्रापत् तद्रूपाविसर्थः अतएवोपमालंकारः ॥७॥ दिवसइतिविरलाअल्पाआतपस्य

दिवसोऽभ्रशिरोऽभवद्धसरितः पांडुतरंजरन्निव ॥ शिथिलोविरलातपछविः परिमंदोद्यमरीचिलोच-
नः ॥८॥
छविः कांतिर्यस्यसतथोक्तः अमत्रकृसितप्रभः परितः सर्वतः पांडुतरमतिशुभ्रम् एकत्रशु-
भ्राभ्रावृतत्वादमत्रपलितोयेनत्वाच्चेतिभावः अभ्राल्पेवशिरो अमत्राभ्रम्पिवशिरोदधत् परिमंदम-
नुपतमुद्यमरीचिः सूर्यएवलोचनंनेत्रंयस्यसतथोक्तः अमत्रपरिमंदंचस्वल्पादानात्स्वल्पमुद्यमरीचि-
रिवलोचनंयस्यसतथोक्तः दिवसः जरन्जरत्वपिपशिथिलोनुत्कर्षवर्लनः अमत्रशिथिलावयवः अ-
भवत् अत्राभ्राभ्रशिरइतिआद्यवयवरूपणा दिवसएवस्थविरइसवयपवरूपकमिद्धेरेकदेशाद्वविरूपकंश्लेषा

अपराह्णेति अह्नोपरोऽपरभागोऽपराह्णोदिवसांतः पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणेइत्येकदेशिसम-
सः राजाहः सखिभ्यष्टच् अह्नोऽह्नएतेभ्यइसह्वादेशः अह्नेदंतादितिणत्वम् तेनकृतरागीतोऽनुरागोयोमारुतोवा-
युस्तेनप्रचलंतश्चंचलाः पल्लवानवांकुराएवपाणयोयस्यसतस्मैतथोक्तायनिलयायनिवासायआकूपतेक-
र्चेष्टयाआकारणंकुर्वतेइवस्थितायेसुस्त्रेक्षान्नगस्त्रिनेदृक्षायवयांसिपक्षिणः समाकुलाः संकीर्णाः गिरेवा-
णीः दृकु अस्माभिरागम्यतेइतिप्रसुन्नराणिचक्रुरिवेसनुषगाद्रुस्त्रेक्षा ॥८॥ सुविंतिविधौदेवेप्रतिकूलत्व-

अपराह्णकृतरागमारुतप्रचलसह्लवपाणयेगिरेः ॥ द्रुतमाह्वयतेसमाकुलानिलयायेववयांसिनाविने ॥९॥ पु-
रुसाधनतेनिमोघनांप्रतिकूलत्वमुपागतेविधौ ॥ करजालमभूल्लपातिनः समदृष्टंभनतोपिभास्वतः ॥१०॥ वर-
ताम्रपयोधरश्रियाकृतसन्धोवरयाप्रचेतसः ॥ अतिसक्तिमुपेत्यकाष्टयादिनकृन्नोकृतरागमस्तत ॥११॥ पुरु
पागतेपाप्तेसतिपुरूणिबहूनिसाधनानियस्यसतस्यभावस्तत्त्वमामोघतांनिष्फलताम् एतिप्राप्नोतितथाहि
करजालंरश्मिनिकरोपिपातिनः पतमानस्यभास्वतः सूर्यस्यसमवष्टंभनतः सम्यगवलंबनाय आद्यादित्यस्य
सिःनाभूत्तस्माद्देवमेवबलवन्नसाधनसंपत्तिरितिभावः विशेषेणसामान्यसमर्थनरूपोऽर्थांतरन्यासः ॥१०॥ वरे

तिवरं कुंकुमम् वरो नामान्तरिक्षं तौ देवनादेरभीप्सिते पिङ्गे पुंसि त्रिषु श्रेष्ठे कुंकुमे तु नपुंसकम् इति मेदि
नी तरुणास्त्रोरुणाय्यः पयोधरो मेघस्तस्य श्रीः शोभा यस्याः सा तथोक्ता कररैः स्वकिरणैः सन्ध्यामिवि
तमंबरं गगनं यस्याः सा तथोक्ता याच्चेतसो वरुणस्य काष्ठया दिशा सह दृष्टो यूने तिसोत्रादेवप्रयोगा
तद्योगं विनापि तृतीया विधानादत्र तृतीया अतिसंक्रिमतिसन्निकर्षम् उपेसमाप्य दिनकर्त्ता सूर्यः स
तरामसंतम् अरज्यत रक्तोभवत् रंजेर्दैवादिका कर्त्तरि लुङ् कुविरजोः प्राचां दृष्टमरस्मैपदं चेति कर्मक

स्ज्जपाकुसुमोपमद्युतौन निमग्ने हिमदीधितौ भृशाम् ॥ वलयं हरितामिवाबभौ कुरुविंदप्रतिनद्धम
ध्यकम् ॥ ७ ॥ त्विषा अत्र वारुणी दिक् दिनकरप्रतापे नैवतयोर्जारभावप्रतीतेः समासोक्तिरलंकारः
११॥ स्ज्जपेति शोभमानं यत्तु जपाया ओड्रपुष्पकुसुमं पुष्पं तदुपमासादृश्यं यस्याः सा तथाभूता द्युतिः कांति
र्यस्य स तथोक्ते । नविद्युते हिमंशौ नलत्वं यो सुतास्तथा भूता दीधियो रस्मयो यस्य स तथोक्ते सूर्ये नतिंनम
ताम् आप्तेसति हरितां दिशाम् वलयं मंडलम् कुरुविंदाः पद्मरागमणयः कुरुविंदस्तु मुस्तायां कल्माषव्री
हिभेदयोः हिंगदेपद्मरागे च मुकुले पि समीरितः इति विश्वः तैः प्रतिनद्धं माद्धमध्यमंतरालं यस्य तच्छोषाक्ति भाये

तिकृप्तदिव्यभृशाम संतम् आवभाविसुप्रेक्षा ॥ १२ ॥ परितप्तेति प्रतिप्तं यत्‌ हिरण्यं स्वर्णं तेन सन्निभं तुल्यम्
जलेमग्नात्रार्द्धं तनुर्देहो यस्य स तथोक्तस्य रवेर्भानोः वपुर्विग्रहम् विधेर्ब्रह्मणः मखेन करेणेन भिन्नं विदारितम्
जगद्धिरण्मयेवांडं कांत्वा तस्य एकं यत्‌ खिरवंडं दलं यथा तथाभृशाम संतम् अभात् शुशुभे स्वार्थिको त्रकन् अत्रोप
मानस्य पुराणप्रसिद्धत्वादुपमालंकारः ॥ १२ ॥ अनुसंधाप्यितिअनुसंधं संध्यायाम् विभक्त्यर्थे अव्ययीभावः वि

परितप्तहिरण्यसन्निभं तत्वलमग्नार्द्धतनो रवेर्वपुः ॥ नखभिन्नमभाद्भृशां विधेर्जगदंडैकविखंडकं यथा ॥ १३ ॥ अ
नुसंध्यमुवास भूभृतः शिखरेष्वस्तमुपेयिवानपि ॥ पदमंशुचयो विवस्वतो महतामुच्चतरं किलोचितम् ॥ १४ ॥
अपिरागयुजं सुखं वपुर्दधतं लोचनयोरतापकम् ॥ निरसारयदंबरालयाद्विमानागणिकाव सुक्षये ॥ १५ ॥

वस्वतो भास्करस्य अस्तमदर्शनम् उपेयिवानपि अंशुचयः रश्मिसमूहः भूभृतः पर्वतस्य शिखरेषु सानुषु उ
वास अतिष्ठदिसर्थः तथाहि महताम् उच्चतरम् उन्नतं पदं स्थानम् उचितं किलखलु अर्थांतरन्यासः ॥ १४ ॥
अपीति आताम्रं श्रीमत् दिगेव गणिका वेश्या वारस्त्री गणिका वेश्या समरः रागेन स्नेहवर्णेन युक्तं तद्रिति तथोक्त
स्तमपि लोचनयोः सुखं सुखयतीति तत्तथोक्तम् वपुः शरीरम् दधतम् अतापकं शांतिकारिणम् रविं सूर्यम्

वसूनां किरणानां क्षयेनाद्रोसति अंबरं गगनमेवालयं स्थानं तस्मात् निरसारयत् निःसारितवती इत्यर्थिनी
हि वेत्रुपागुणहीनम् अयादभ्रमास सर्वस्वहरणादसनुरक्तवदनुवर्त्तते गुणालयमपि हृतसर्वस्वं जहतो सद्य एव
तिभावः अस्तं प्राप्तो हि सूर्य इति श्लोकार्थः ॥१५॥ परलोकमिति पतौ स्वामिनि रुचिधामनि कांसासदभूतेस
र्थे परलोकं स्थानांतरम् उपागते प्राप्तवति सति अमलाः स्वच्छाः त्विषो रुचः ज्वलनमग्निम् आविविशुः
अग्निं वा आदित्यः सायं प्रविशतीति श्रुतेरिति भावः अग्निप्रवेशेनेफलं वक्ति अमथा अग्निप्रवेशाभावे ॥

परलोकमुपागते पत्यौ रुचिधामनि अमलास्त्विषो विविशुः ॥ ज्वलनं कथमन्यथा पतिः कमलभोस्तत्र स एव जन्मनि
१६ ॥ अनवेक्ष्य निवृत्ततारकं गततापं तिमिरेण छिन्नं नभः ॥ अपवर्जितसर्वदोषता विगुणस्यैव रराज सद्गुणः ॥
१७ ॥ अन्यत्र जन्मनि स एव पतिः कथं स्फुलभः न कथंचिदित्यर्थः उद्धृतं चादित्यमग्निस्तेजः समरोहयते इति श्रुतेः
तेनैव सह मे स्यादिति स्मरणाच्चेति अतो ग्निप्रवेशो युक्त इति समर्थना द्वाक्यार्थहेतुकं काव्यलिंगमलंकारः ॥
१६ ॥ अनवेक्ष्येति अनवेक्ष्य अनलक्ष्य अः निवृत्तो नष्टः इह मातारका यस्मिंस्तत्तथोक्तम् अनेन निर्गुणसुक्तम् ॥
अथ निर्दोषं वक्ति गततापं ध्वस्तसंतापम् तिमिरेण तमसा उछिन्नं सक्तम् नभो गगनम् रराज नवनिर्गुणस्य का ॥५॥

श्री रिति वाच्यं निर्दोषताया एव गुणत्वादित्यर्थो नरमासेनाह विगुणस्य निर्गुणस्य अपवर्जिताः त्यक्ताः सर्वे दो
षा येन तस्य भावस्तत्ता निर्दोषतैवेत्यर्थः सद्गुणः श्रेष्ठगुणः ॥१७॥ अभीति नलिनी तीक्ष्णकरं तिग्मरश्मिं सूर्यं
अभिसन्मुखम् अभिरभागे इति कर्मप्रवचनीयत्वात्तद्योगे द्वितीया चिरमस्तपर्यंतमित्यर्थः न विद्यते निमेषः प
क्ष्मपातो यस्मिंस्तत्तथाभूतं सद्विलोकनं प्रेक्षणं तस्मात् अत्र निमेषस्य कुपलानु निमीलनमेवेति विवक्षितम् ॥
परिखिन्नं परिक्लिष्टम् मधुव्रताः भ्रमरा एव अश्रुपतंतीति निःसरंति बाष्पपयांस्यश्रुजलानि यस्य तत्तथाभूतम् ॥

अभितीक्ष्णकरं मधुव्रतप्रपतद्बाष्पपयोंबुजेक्षणम् ॥ अनिमेषविलोकनाच्चिरं परिखिन्नं नलिनी समीलय
त् ॥१८॥ पिहितांबुदवृंदसंध्यया नभसः पश्चिमभागमाश्रितः ॥ वहति स्म स वीचिविद्रुमव्रततभारंजितनीर
धेः श्रियम् ॥१९॥ अंबुजं पद्ममेवेक्षणं नेत्रम् न्यमीलयत् मीलितवती ॥ अनुरागिणी हि प्रियं निर्निमेषं विलो
कयंती तद्वियोगे सति संकुचितनेत्रा भवेदिति भावः अत्रांबुजेक्षणमित्यादावयवरूपणासिद्धेरेकदेशविवर्त्ति
रूपकम् ॥१८॥ पिहितेति पिहितमाच्छादितमंबुदवृंदं मेघकलापो यया तथाभूतया संध्यया कर्त्र्या आश्रितो
धिष्ठितः नभसो गगनस्य पश्चिमभागः वीचयस्तरंगास्तैः सहितायां विद्रुमव्रतस्य प्रवालनिचयस्य भाकांति

हरिसं·
॥६॥

स्तयारंजितोथोनीरधिः समुद्रस्तस्यश्रियंशोभाम् वहतिस्मतस्याःशोणवर्णत्वादितिभावः तत्तुल्यांश्रियंप्रा सर्ग·९
प्नोतिस्मेतिभावः अतएवनिदर्शनालंकारः॥१९॥नतमूर्धनीति नतोनम्रीभूतोमूर्धाशिरोयस्यसतथोक्ते॥
आत्मनिस्वस्यांरतंप्रीतियुतंअंतरमंतःकरणंयस्यसतथोक्ते परिवर्द्धितोसंपुटीकृतोनायोपाणीयेनसतथो
क्तेतनेरतिंप्रीतिम् परिहीनापरिस्रुतम् अतिचापलंअसंतंचपलत्वम् युवादित्वादण् आमयावव्ययासंध्य
याकत्र्यार्जुनस्यकुष्टपुरुषस्यमैत्रंमित्रभावःविदधेअनुचक्रइत्यर्थः कर्मणिलिट्यथार्जुनस्यमैत्रीप्रीति

नतमूर्द्धनिसंध्ययातनेपरिहीनात्मरतांतरेरतिम्॥परिवृद्धनायेतिचापलेविदधेर्जुनमैत्रप्राप्तया॥२०॥उ
द्वापममाम्यथोषसातपभीतेदिवसस्यविक्षयात्॥प्रभविष्णुतमंतमःशनैरवलीनंसमुपेसनिम्नतः॥२१॥

कुर्वनमपिस्रजतितरुत्संध्यापिस्वानुरक्तंनरंतसाजेसर्थः अत्रसंध्यार्जुनमैत्रीश्चापलसमानधर्मत्वेनाबु
धिधावादार्थीपमुपमा॥२०॥उदापेति औषसातयालघातःकालिकतापाद्भीतिर्भयंतस्मादिवेत्युत्प्रेक्षा अव
लीनमंतर्हितम् दिवसस्यविरातपस्तस्याःक्षयाच्छिनाशाद्धेतोः अतिशायेनप्रभवतिपराभवंकरोतीसेवशी ॥६॥
लंप्रभविष्णुतममपयद्यपिभुवइष्णुत्विधानेछंदस्येवनभाषायांतथापिकवीनांनिरंकुशत्वान्तन्नियमस्तेनीं

गीकृतः तथाचमाघः जगत्प्रभोरप्रभविष्णुवैष्णवमिति॥तमोंधकारः॥अथसंध्यायाअदर्शनानंतरम् शनैर्म
दंमंदम् निम्नानीचप्रदेशात् समुपेसागस्स ससानिस्समस्थलानि उदवापययानशी अप्रकृततमोविशेषण
साहृष्यादप्रकृतचौरार्थप्रतीतेः समासोक्तिरलंकारः उत्प्रेक्षात्वंगमस्याः॥२१॥नेतिऐक्यमेकभावमभेदमित्यर्थः
उपेयुषःप्राप्तवतइवेत्युत्प्रेक्षेयम् ध्वांतावरणेनेवंप्रतीतेः महतोभूधरादेरपिकृत्स्नविसदार्थस्यपरिभेदोविशे
षःभोपलेभेजनेनेर्नोपान्तइत्यर्थः कर्मणिलिट् अत्रोत्प्रेक्षांतरम्॥पतितेन अस्तंगतेनदिनकारिणा सूर्येण अा

परिभेदइवैक्यमीयुषोप्युपलेभेमहतोनकस्यचित्॥निदधेदिनकारिणाखिलःपतितेनेवविशेषआत्मनि॥
२२॥गमिताचलाःसवर्णतांतमसाशानुलयंतुशाखिनः॥असमेपुसमीकृतानुगौर्लगितंत्वानमितन्विदंन
न्व भः॥२३॥
स्मनिस्वस्मिन् अखिलःसमग्रःविशेषःशैलादिभेदःनिदधेइवनिहितःकिम् कर्मणिलिट् कथ्य
मन्यथानप्रतीयेरन्निसर्थः अत्रोत्प्रेक्षयोः सजातीययोः सापेक्षत्वादंगांगिभावेनसंकरः॥२२॥गमिताइति
तमसांधकारेण अचलाःपर्वताः सवर्णतासमानस्कन्धोवर्णोयेषांसमानस्येतियोगविभागात्समानस्य
स्पसादेशः तेषांभावस्तत्ताताम् गमितास्तुस्वतुल्यवर्णतामापादिताःकिमुतशाखिनोवृक्षाःसवर्णताम्॥

हरिसं· ॥१॥ गमिताः प्रापितानु अस्मत्कथाकथमिति तेषांनूयापत्वमितिभावः अस्तानगादित्रालयंनात्मामु गमितानु कथमन्य सर्ग·९
थानलक्ष्यंत इतिभावः गौः पृथिवी असमेषु निम्नोन्नतस्थलेषु समीकृतानु समप्रभावंनीताकिंसु इतरथाक
थंनतद्विवेकोलक्ष्यत इतिभावः इदंनभोगगनम् आनमितंनु अप्रभूतत्वादधः कृतंकिंमु मितांकस्य इतिकस्य
ना यद्वा लगितंनु संहृतं किंमु लगे संवरणे इति भौवादिकात्कर्मणिक्तः पक्षद्वयेप्यंधकारस्याप्रतत्वान्नल॰
क्ष्यत इतिभावः अत्रतमसश्चलत्वानलितत्वभ्रमसनेकविषयसवर्णत्वादिकिमारोप्यसंदिग्ध इतिसंदेहालंकारः

ययुरेवनितुगवियोगिनांसहयोगं दयिताभिरिच्छताम् ॥ वयसांमिथुनान्यसंगतिं ननियोगोननु संस्थते विधेः ॥
२४ ॥ पुरतोपि गिरंनिजांतिके दयितायैनरकुनौ प्रयच्छति ॥ अपमोदमनाधिनंमतांकमलिनीमेवपयोतमाननम्
२५ ॥ अनेतुनुगत्वस्यसंभावनाद्योतकत्वमत्रोत्प्रेक्षाप्रकारमिसलंकारस्सर्वत्सकारः ॥ २३ ॥ ययुरितिदयिता
भिर्वनिताभिः सहसाकम् योगंसमागमम् इच्छतां ताद्दक् संकल्पवतामित्यर्थः नित्यावियोगिनांनित्यास्फुर
त्रिषु वियोगिनांनियतविरहाणाम् वयसां चक्रवाकपक्षिणामित्यर्थः मिथुनानियुगलानि असंगतिंवियो
गम् ययुरेवतथाहि विधिर्दैवस्यनियोगआज्ञानलंघ्यतेननु दुर्निवार्य इत्यर्थः ॥ २४ ॥ पुरत इतिनरकुनौ चक्रवा ॥१॥

कपक्षिणिनिजंस्वीयंपदं ति कंसमीपंतस्मिन्नपिदयितायै चक्रवाक्यै पुरतोभिमुखे गिरंवाणीम् यच्छतिदद॰
तिसतिदाणोयच्छादेशः त्वदः वात्रादेशश्चकमलिनीनलिनी अपमोदंगतहर्षं चक्रवाकदुःखदर्शनादिवस
कविकसनमित्यर्थः पयोजंपद्मम् आननंमुखमिवनम्रताम् अनाधिनीतम् अकुंधितेचेतिनयतेर्द्विकर्मक
त्वात्प्रधानेनी रूहकृहामितिप्रधानेकर्मणिलिट् वक्तृधावुनिताः केनादर्शनाहूयंतेविरहिदर्शनात्तु विनोये॰
लेतिभावः अत्रांबुजाननतेश्चक्रवाकाक्रोनुगेनंनेरत्वात्तद्धेतुकत्वमुत्प्रेक्षते तच्चमुखमिवेत्युपमयाकमलि

नलिनामविकासतांश्रिया रहयंसास्फुटतारमंबरम् ॥ समंधंभिगतामनापदित्यतिवस्कंजनतासमिच्छ
ति ॥ २६ ॥ माः स्त्रीसादृश्यंप्रापयेसानिरूढ्यतेइत्युपमोत्प्रेक्षयोरंगांगीभावेनसंकरः संतकाद्यप्रयोगास्त
तीयमानोत्प्रेक्षा ॥ २५ ॥ नलिनानीति अविकासतांसंकोचताम् गतानिप्राप्तानि नलिनानिकमलानिरहय॰
यंसावर्जंसा श्रियाशोभयास्फुटतारंस्फुटाः साक्षाद्रूपास्तारायस्मिंस्तत्तथोक्तम् अंबरंगगनम् समल॰
भिसमप्राप्तम् कर्मणिलुङ् तथाहि जनताजनसमूहः अनापदि निर्बाधविषये प्रतिवस्कंस्थातुम् एका
न्तपदेशो अनुदात्तादिनीत्यत्रप्रतिषेधः व निर्दह दिहिकुहोनमिरुह लिड्वहिस्तथेतिवचनात्समिच्छतिवा

इत्थं सूर्यास्तमयादि निरूप्येदानीं विधूदयवर्णनमुपक्रमते नवेति । निद्राकुलता चंद्रमसा परिमुक्ता विसर्जिता
नवं प्रत्यग्रं केतकं केतक्याः पुष्पं पुष्पमूलेषु बकुलमिति बकुलस्य ग्रहणात्क्वचिदणोऽलुगभावः तस्य यत्केसरं परागं
स्तस्य छविः कांतिरिव छविर्यस्याः सा तथोक्ता अभिलंभिता प्रापिता कांतिर्यस्याः सा तथोक्ता अम्बरसंबंधि
नी तती पंक्तिः चूर्णस्य कर्पूरक्षोदस्य मुष्टिके व हरेरिंद्रस्य हरित्प्राची ताद्दिक्चंद्रे रूपमोपेंद्रमरी विवेति विश्व काष्टा
दिक्त्रूरम् आननं यस्याः प्राप्नोति स्म अनेन दिग्रजनी भ्रूरयोर्नायिकानायकोपम्यं लक्ष्यते ॥ २६ ॥ नहनीति इंद्रहरित्सूर्वो

नवकेतककेसरच्छविः परिमुक्तां सुततिर्निद्राकुला । अभिलंभितकांतिराननं रोहरिकाप्रामिव चूर्णमुष्टिका ॥
२७ ॥ जहती दुहरितमस्तनिव्रजंती द्राविवसन्निधिं ध्युचम् । मुखमंशुविहासमावहत्पुरुनैर्मल्यगुणं प्रमंगमम् ॥
२८ ॥ दिक् इंद्रो चंद्रेसन्निधिं समीपम् व्रजति गच्छति स्म तितमसोंधकारस्य ततिं समूहम् शुचं वियोगकृते व मिवज
हती सजती सती अंशुभवः किरणास्त एव हासो यस्य तत्तथोक्तम् पुरुविपुलं यन्नैर्मल्यं विनाद्दस्तं तदेव गुणः मरवप्र
कृष्टं मंडनं भूषणम् यस्य तत्तथोक्तम् मुखमिव मुखमग्रप्रदेशम् श्लिष्टोपमेयम् आवहत् वहति स्म अत्र
दिव्रानिद्राकरयोर्नायिकानायकोपम्यं लक्ष्यते ॥ २८ ॥

गिरीति गिरिरुदयाद्रिस्तेन रुद्धा आवृता तनुर्देहो यस्य स तथोक्तस्य विधोश्चंद्रस्य संबंधि असितं नीलं यन्नीर
जं पद्मं तद्वत्स्वभोकांतिर्यस्य तत्तथोक्ते वेगागतेनिपतत्स्रंसत् हिमवद्रश्मिनं शुभम् करणांगभस्तीनां जालं कंस
मूहः नीरधेः समुद्रस्य सलिले जलेगांगं गंगाया इदम् अंबुनीरमिव रुरुचे रराज उपमानेति विशेषणयोस्सम् ॥
२९ तिमिरमिति अंबरं खम् परिरुंधत् आच्छादयानम् मेचकं श्यामलम् अनुद्गमाः न्नीताः स्तमयोयस्मात्तथो

गिरिरुद्धतनोर्हिमांशुनं निपतत्वे करजालकं विधोः । रुरुचे सितनीरजप्रभे सलिले गांगमिवांबुनीरधेः ॥ २९ ॥
तिमिरं परिरुंधदंबरं स्वकरक्षिप्तमनुद्गमरश्मिना । करिचर्म चकासमेचकं पुरतः शुभ्ररुचे वनवांशुना ॥ ३० ॥ अति
सन्निधिगेंदुनोदिते प्रजहस्तशुचये विकाशूतताम् । निसृतस्तिमिरोपरोधता हरिदंतोरुचक्षुसन्निव ॥ ३१ ॥

केन चंद्रेण पुरतः पुरस्तात् स्वस्य करैः किरणास्तैः क्षिप्तं पलायितं तम् तिमिरं ध्वांतम् शुभ्ररुचा धवलकांतिना नवांशु
नान्निरेनास्वकरक्षिप्तं निजबाहुभ्यामस्यमानम् करिचर्म गजचर्मेव चकासद्दिदीपे उपमानेपि विशेषणानि योग्या
नि ॥ ३० ॥ अतीति अतिप्रसंतं सन्निधिं समीपं गच्छति प्राप्नोतीति तथोक्तस्तेन इंदुना चंद्रेण नोदिते प्रेरिते अं
शूनां रश्मीनां चये समूहे अविकाशूतां संकोचनाम् प्रजहति प्रकर्षेण सजति सति तिमिरेण तमसा योः परोध

हरिसं० ॥ ९ ॥

आवरणं तस्मात् पंचम्यास्तसिल् निसृतो निर्गतः हरितां दिशां मंतो ऽवसानम् तच्छ्वसन् जीवन्निवेत्युत्प्रेक्षा अ
रुचत् बभौ ॥ २१ ॥ तिमिरमिति विधुश्चंद्रः स्फविद्रुमलिपयाविन्नादप्रवालकांतिवसा लेखयाकलया तिमिरं तमः
आदिश्शूकरोहर्यवतारो वराहमूर्तिः अचिराः क्षणिका अंशवः किरणायस्याः सा तथोल्काया विद्युतइवपिशंगा
पिंगलवर्णा यादंष्ट्रा तया जगत्सा भूमेर्गोलं मंडलं नदिव आस्त्रुतं ग्रम् परिचिक्षेप तद्दस्मातिस्म ॥ २२ ॥ किरणैरिति

तिमिरं विधुरास्त्रलेखयापरिचिक्षेप स्फविद्रुमलिपया ॥ अचिरांशुपिशंगदंष्ट्रयाजगतीगोलमिवादिश्शूकरः ॥ २२
किरणैरवभासयन्नभोवरगौरैरजनीप्रमुखे शनैः ॥ निरगादथपूर्वनीरधेर्विमलस्वर्णघटोयथा बहिः ॥ २३ ॥ ग
मिताः मलतां दिशां गहनं तमो द्यौर्वनत्रीलितो दिशाम् ॥ न मुखेषु च धाम विस्तृतं रजनी चंद्रमसा विमंडिता ॥ २४ ॥

अथोदयानंतरम् किरणैः नभःखम् अवभासयन् प्रकाशयन् वरं कुंकुमं तद्वद्गौरैः रुणः गौरः कुरीरेमिहा
र्थेऽस्त्रुलकेयौ नेः रुणोपिवेतिमालती माला रजनीप्रमुखे चंद्रः विमलं स्वच्छं यत्स्वर्णं कनकं तस्य घटो यथा पूर्वनीरधेः
पूर्वसमुद्रात् शनैर्मंदं मंदं यथाभवति तथा बहिर्निरगात् उदगामेत्युत्प्रेक्षा ॥ २४ ॥ गमितेति चंद्रमसा द्यौराकाश
म् अमलतां स्वच्छत्वमनगमितानप्रापिता वनज्योत्स्नाः रेणपर्वतेभ्यः तमोंधकारः न समुद्धृतं न निःसारितम् दि ॥ ९ ॥

शां मुखेषु पुरोभागेषु धाम स्वतेजः न विस्तृतं प्रसृतम् तथापि निर्दोषः रजनी रात्रिः विमंडिता अलंकृतेव किमु
तोक्तगुणसंपन्ना विति भावः चौ ऽवधारणे ऽचान्वाचयेसमाहारे अप्यर्थे समुच्चयेपक्षांतरेतथापादपूरणे
एवं धारणेइति रुद्रः अत्रप्रसाधनकारणाभावेपि तत्कार्यभूषणोक्त्या विभावनालंकारः ॥ २५ ॥ विधुनेति विधुना
चंद्रेणनोदितः प्रेरितो यो रश्मिसंचयः किरणकलापः सः तमांसि मंदरेणाद्रिणाप्रतिभिन्नो तुल्यः अमलदुग्ध

विधुनोदितरश्मिसंचयो विपिनानीव तमांस्युपानुदत् ॥ निविशेत्तरूणि मंदरप्रतिभिन्नोमलदुग्धसागरः ॥ २५ ॥
अपि धैर्यवतात्रियातपे विरहेणेंदुकरानसेहिरे ॥ रजनीविरहेणदुःखिते निखिलं रुद्युपयासमत्यताम् ॥ २६ ॥ रुचमे
सयथाक्षपेश्वरो राजनी तामपि सोम्यभासयत् ॥ वरितक्रममुत्तमात्मनां चरितं प्रसुपकारवर्जितम् ॥ २७ ॥ सागरो निर्म
लक्षीरसिंधुः निविराः सांद्राः उच्चाउन्नतास्तरवो वृक्षायेषुतानि विपिनानि वनानि उपानुदत् उदसारयत् ॥ २५ ॥ अ
पीति आतपे प्रिया चक्रवाक्यासह धैर्यवता धृतिमता पि रजनी रात्रौ विरहस्य चक्रवाकी वियोगाय स्य तथोक्तेन विर
हेण चक्रवाकपक्षिणा इंदोश्चंद्रमसः कराणाभस्त्रयः न सेहिरे न सोढाः तथाहि दुःखिते हृदि मनसि निखिलं सर्वम् म
नोज्ञमपीति भावः असह्यतां सोढुमशक्यताम् उपयाति ग्राकिमसह्यो ऽस्त्रीति यस्त्रमयः ॥ २६ ॥ रुचमिति क्षपेश्वरश्चंद्रः

सर्ग० ९

रजनी रात्रिम् तस्य प्राप्य रुचं श्रोभाम् ययोस चंद्रो पितां रजनीम् अभासयत् अचकासयत् तथा हि उत्तमात्मना
मुक्तस्वभावानां जनानाम् हितंकरवकरम् चरितं चेष्टितम् त्वरितंकमंत्री अप्रकृतंपथा भवतितथा वस्तु
पकारवत् परस्परोपकृतिम कुर्वति अत्ररजनी चंद्रमसो मिथः शोभाजनकत्वादन्योन्यालंकारः तदन्योन्यमि
थोपकृतौ साद्योत्पादकता भवेदितिलक्षणात् तत्समर्थकश्चापमर्थातरन्यासः इत्संगांगीभावेन संकरः॥ मुख
दुच्छायेति हरिणो मृगस्तस्यांक चिह्नं भजति दधाती तितथोक्त स्य चंद्रस्येस र्वैः पादानां रश्मीनामुच्चयैः स
दुच्छायया सबलतां हरिणांकभाजः पादोच्चयैर्गमितयासममलं भिसाम्यम्॥ विम्बस्तश्चभव लि चित्रलसतला
भिगोत्राभिधावसति चारुनिकेतनानाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्री हरिसंभवे महाकाव्ये हयैकेकविश्री मद्रविंसानं
दवर्णितेकृतेसूर्यास्ताद्विवर्णननामानवमः सर्गः॥ ९ ॥ मूलैः पादारनुस्य प्रितुयांन्नणइसमरः त्राबलतां
कर्बूरतांमृगमितयाप्रापितया दूर्गणांवृक्षाणांछायया अनातपेन अनोकहः कुटः त्रासः पुलाकीदुदुमाग
माइसमरः विम्बस्ता आरोपितायेश्वभ्रबलयोधवलपुष्पोपहारास्तेश्चित्राणि नानावर्णा निलसंति शोभमा
नानिचतलामुपरिभागायासांतास्तथोक्ताभिः करोपहारयोः पुंसिबलिः पाणप्रगजेस्त्रियाइसमरः आव ॥१०॥
सतेर्निवासस्यया निचारूणिरम्याणि निकेतनानि गृहाणि तेषाम् गोत्राभिर्महीभिः साम्यंतुल्यतासमलंभिसंप्रा
मम् कर्मणिलुङः आत्मनेपदम्॥ ३८ ॥ इतिश्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारीणधुरीणविश्वनाथभट्टात्मजदीनाना
थभट्टशिष्यश्रीधसक्षवास्कदेवश्रीसहजानंदस्वामिचरणकमलोपासकगोपालानंदमुनंतः प्रेरितम
तिमासावदं कदयाशंकरात्मज श्रीहरिकृष्णैकभक्त भोलानाथभट्टकृतेश्रीहरिसंभवकाव्यस्यविद्वज्ज
नाह्लादिन्यारव्यायांनवमः सर्गः॥ ९ ॥ ॥ इतिसमाप्तः॥ ॥ लिः रावलजेबामोराजीसंवत् १९
५६ नामाहावदी ९ नवमीनेभृगुवासरेश्रीमेथाणग्रामेसमाप्ता॥ ॥ श्रीनीलकंठायधर्मनंदनायनमः